

Dominik K. Gajowiak

Katedra Polityki Agrarnej i Marketingu SGGW

Wpływ kredytu rolnego na kształtowanie majątku oraz dochodów gospodarstwa specjalizującego się w produkcji mleka

Wstęp

W ogólnym rozumieniu kredyt oznacza stosunek ekonomiczny wynikający z odstąpienia przez wierzyciela dłużnikowi określonej wartości w pieniądzu lub towarze na warunkach zwrotu równowartości w ustalonym terminie. Owe udostępnienie dłużnikowi pieniędzy albo towarów pozwala na wyodrębnienie kredytów towarowych – inaczej kupieckich, handlowych bądź pośrednich i pieniężnych, czyli bankowych¹. Podział ten znajduje przełożenie w rozróżnieniu polityki kredytowej w skali mikro oraz makro, albowiem kredyt kupiecki znajduje zastosowanie głównie w mikroskali i stanowi ważny element polityki przedsiębiorstw wobec ich odbiorców, zaś kredyt bankowy może być wykorzystywany jako instrument polityki państwa względem podmiotów gospodarczych.

Rolnictwo jako dział gospodarki wymaga szczególnej uwagi w tym zakresie, ponieważ różni się od pozostałych działów gospodarki. Charakterystyczne dla rolnictwa sezonowość produkcji oraz długie jej cykle prowadzą do sezonowego zróżnicowania przychodów i dużej ich rozbieżności w czasie z koniecznymi do poniesienia wydatkami. Konsekwencją tego jest niewydolność dochodowa, która wynika również z ograniczonego dopływu do gospodarstw środków finansowych ze źródeł kredytowych². Dlatego w system rolniczej polityki kredytowej włączone są preferencje. Przyjmują one najczęściej postać niższych stóp oprocentowania kredytów, pierwszeństwa w ich otrzymaniu, odroczenia terminu spłaty rat kapitałowych bądź także odsetek oraz umorzenia części, a nawet całości zadłużenia³.

Polityka kredytowa wobec rolnictwa i jego otoczenia występuje w obecnym kształcie od 1994 roku. Wówczas powołano do życia na mocy ustawy

¹S. Grabowski, A. Kowalski, M. Adamowicz: *Ekonomika rolnictwa i polityka rolna*, Podręcznik dla uczniów średnich szkół rolniczych. FAPA, Warszawa 1998, s. 142.

²B. Kozuch, A. Kozuch: *Polityka rolna*. WSiP, Warszawa 2000, s. 57.

³S. Grabowski, A. Kowalski, M. Adamowicz: *op. cit.*, s. 147.

z dnia 29 grudnia 1993 r. Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, która realizuje swoje zadania między innymi przez dopłaty do oprocentowania kredytów udzielanych przez współpracujące z nią banki⁴. ARiMR dokonuje spłaty części odsetek kredytów obrotowych oraz inwestycyjnych. Kredyty te zostały wyodrębnione z punktu widzenia przedmiotu kredytu lub gospodarczego przeznaczenia.

Kredyty obrotowe utożsamiane są często z kredytami krótkoterminowymi i jak wynika z samej nazwy, udzielane są na finansowanie środków obrotowych⁵. Agencja przyznaje dopłaty do oprocentowania tych kredytów, jeżeli są przeznaczone na zakup rzeczowych środków do produkcji rolnej, finansowanie skupu i przechowywania płodów rolnych oraz wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej dotkniętych skutkami klęsk żywiołowych.

Z kolei kredyty inwestycyjne udzielane są na nabywanie środków trwałych i w związku z tym określa się je często mianem kredytów długoterminowych, ponieważ udzielane są na stosunkowo odległe terminy spłaty oraz dostosowane do okresów amortyzacji obiektów powstałych w wyniku wykorzystania tych kredytów⁶. Maksymalny okres spłaty kredytów inwestycyjnych objętych dopłatami ARiMR wynosi od 6 do 15 lat i jest uzależniony od linii kredytowej. Przykładem kredytu o najdłuższym terminie spłaty jest kredyt dla młodych rolników. Biorąc tego kredytu jest analizowane gospodarstwo rolne.

Celem opracowania jest ukazanie związków między kredytem a sytuacją finansową badanego gospodarstwa, która wyraża się możliwością inwestowania w działalność oraz generowaniem dochodów. W realizacji tego celu wykorzystane zostały dane z gospodarstwa rolniczego, takie jak: zestawienia finansowe, kalkulacje kosztów produkcji w toku i dochodu bezpośredniego oraz plany wydatków inwestycyjnych i obsługi zadłużenia długoterminowego.

Charakterystyka gospodarstwa rolnego

Analizowany rolniczy podmiot gospodarczy znajduje się na terenie gminy Jedlińsk w powiecie radomskim (województwo mazowieckie). Zajmuje on prawie 23 ha, z czego ponad $\frac{3}{4}$ powierzchni przypada pod uprawę rolniczą, a w produkcji rolną zaangażowanych jest przeszło 96%. Gospodarstwo położone jest na obszarze nizinnym oraz równinnym.

⁴M. Podstawka: *Finanse w rolnictwie*. Wydawnictwo „Wież Jutra”, Warszawa 2000, s. 74.

⁵K. Secomski (red.): *Mała encyklopedia ekonomiczna*. PWE, Warszawa 1974, s. 411.

⁶K. Secomski (red.): *op. cit.*, s. 409.

Na zasoby ziemi gospodarstwa rolnego składają się grunty orne w klasach od IIIb do VI i trwałe użytki zielone IV oraz V klasy bonitacyjnej. Powierzchnia użytków rolnych została pomnożona przez odpowiadające poszczególnym klasom współczynniki przeliczeniowe. Przy obliczeniu powierzchni przeliczeniowej zostały uwzględnione współczynniki według Głównego Urzędu Statystycznego i współczynniki dla II okręgu podatkowego, które wynikają z ustawy z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym. Ustalona w ten sposób powierzchnia przeliczeniowa według GUS wyniosła nieco ponad 15 hektarów, co przekłada się na wskaźnik bonitacji użytków rolnych równy 0,6955 punktu. Zgodnie z klasyfikacją przyjętą przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej otrzymany wskaźnik jest niższy od 0,7 punktu, a zatem gleby w gospodarstwie są oceniane jako słabe⁷. Stanowiąca podstawę opodatkowania podatkiem rolnym od gruntów suma hektarów przeliczeniowych wyniosła około 14,5.

Kolejnym istotnym czynnikiem produkcji w rolnictwie są zasoby pracy. Analizowane gospodarstwo korzysta wyłącznie z własnej siły roboczej, co oznacza, że nie daje zatrudnienia pracownikom sezonowym. Właściciel jest kawalerem mającym wykształcenie średnie rolnicze i nie ma zadeklarowanego następcy, a w prowadzeniu gospodarstwa rolniczego pomagają mu jego rodzice. Wszystkie osoby pracujące w badanym rolniczym podmiocie gospodarczym są w wieku produkcyjnym.

Ważne jest też wyposażenie kapitałowe rolnictwa, które przejawia się w posiadanych środkach do produkcji rolnej. W analizowanym gospodarstwie rolnym kapitał całkowicie pokrywa zapotrzebowanie produkcyjne, a jego charakterystyczną cechą w tym konkretnym przypadku jest to, iż w ramach tego czynnika wytwórczego przeważają środki do produkcji roślinnej, choć główny kierunek działalności jednostki stanowi produkcja zwierzęca. Badany podmiot rolnictwa zajmuje się chowem 30 krów oraz 30 cieląt w wieku od 2 tygodni do 0,5 roku, co w przeliczeniu daje 36 sztuk obornikowych lub 36,6 sztuk dużych. Obsada bydła wynosi więc w tym konkretnym przypadku blisko 160 SD/100 ha. Wartość stada podstawowego w strukturze aktywów stanowi powyżej 10% ich wielkości, a całego inwentarza żywego – 13%.

Kierunek gospodarczy określany jest w wyniku obliczenia struktury produkcji końcowej lub towarowej brutto. Zgodnie z podziałem zaproponowanym przez prof. Z. Wojtaszka, gospodarstwo zaliczane jest do grupy gospodarstw wysoko wyspecjalizowanych, w których udział jednej gałęzi wynosi powyżej 66%⁸.

⁷T. Pokrzywa (red.): *Produkcyjno-ekonomiczna sytuacja gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną w latach 1999–2001*. IERiGŻ, Warszawa 2003, s. 6.

⁸B. Klepacki: *Wybrane pojęcia z zakresu organizacji gospodarstw, produkcji i pracy w rolnictwie*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 1996, s. 12–13.

W badanym rolniczym podmiocie gospodarczym gałąź główną stanowi mleko. Udział sprzedaży tego artykułu w produkcji towarowej brutto wynosi 100%, w produkcji końcowej brutto jest bliski tej wielkości.

Charakterystyka kredytu oraz ocena jego efektów

Kierunki wykorzystania kredytu dla młodych rolników

Kredyt na utworzenie lub urządzenie gospodarstw rolnych przez osoby, które nie przekroczyły 40. roku życia został pozyskany przez analizowane gospodarstwo w I kwartale 1999 roku w kwocie 189 941 zł. Oznacza to, iż wtedy był o około 2,7 razy wyższy od średniej wysokości kredytu przyznawanego na urządzenie istniejących gospodarstw rolniczych za 1999 r.⁹ W miarę dokonywania spłaty wielkość kredytu w strukturze pasywów rolniczego podmiotu gospodarczego spadła z prawie 34% w 1999 r. do 30% w 2001 r.

Poziom zadłużenia gospodarstwa w przeliczeniu na jego powierzchnię przekroczył w 1999 r. 8287 zł, natomiast obliczony w relacji do powierzchni przeliczeniowej wyniósł odpowiednio 12 347,06 i 13 058,85 zł. Podobne wskaźniki można także obliczyć w odniesieniu do produkcji zwierzęcej. Wówczas za podstawę podziału przyjmuje się sztuki obornikowe oraz duże. Uzyskane w ten sposób wskaźniki przyjęły wartość 5276,14 zł/SO i 5189,64 zł kredytu/SD. Kierunki wykorzystania kredytu oraz jego udział w całkowitej wartości nakładów inwestycyjnych zostały zawarte w tabeli 1.

Tabela 1

Investycje dofinansowane kredytem w badanym gospodarstwie

Wyszczególnienie	Wartość inwestycji	Kredyt		Środki własne	
		zł	%	zł	%
Zakup gruntów rolnych	24 900	17 326	69,58	7 574	30,42
Modernizacja budynków	119 154	95 323	80,00	23 831	20,00
Siewnik do kukurydzy	6 615	5 292	80,00	1 323	20,00
Zakup jałowic hodowlanych	90 000	72 000	80,00	18 000	20,00
Razem	240 669	189 941	78,92	50 728	21,08

Źródło: Dane z gospodarstwa mlecznego.

⁹B. Drożdż: Fakty i liczby. [w:] Biuletyn informacyjny wydawany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa nr 12/99, Warszawa 1999, s. 33.

Kwota kredytu dla młodych rolników nie może przekroczyć 80% wartości nakładów inwestycyjnych. Dane tabelaryczne wykazują całkowite wykorzystanie tego limitu w przypadku inwestycji związanych z modernizacją budynków oraz z zakupem siewnika do kukurydzy i jałowic hodowlanych. Jedyne zakupy ziemi rolniczej w większym stopniu zostały sfinansowane ze źródeł własnych. Udział źródeł kredytowych w wartości zakupionych gruntów wyniósł niespełna 70%. Całkowita wielkość kredytu umożliwiła pokrycie blisko 79% kosztów inwestycji ogółem. Dla porównania w 1999 r. młodzi rolnicy zamierzali finansować środkami kredytowymi przeciętnie 69,2% kosztów planowanych inwestycji¹⁰.

Zmiany w trwałym majątku produkcyjnym

Spośród wszystkich składników aktywów trwałych największy przyrost wartości wystąpił w przypadku wyposażenia budynków. W porównaniu z 1998 r. wartość wyposażenia była ponad 53 razy większa. Nastąpiło też 25-krotne zwiększenie wartości stada podstawowego, natomiast dla ziemi przyrost wartości wyniósł 79%, a dla maszyn oraz pojazdów – prawie 10%.

Określenie równoczesnego wpływu wszystkich elementów majątku trwałego na sumę bilansową nie jest możliwe w tym konkretnym przypadku, bo jałowki hodowlane zostały zakupione w późniejszym okresie obrachunkowym od pozostałych składników. Główną przyczyną tego było przyznanie kredytu przez bank finansujący w dwóch transzach. Pierwsza transza kredytu umożliwiła zakup gruntów i maszyn oraz modernizację budynków w 1999 r. Zmiana wartości zarówno w grupie tych środków gospodarczych, jak i dla wszystkich aktywów trwałych wyniosła wtedy około 29%. Z kolei powiększenie stada podstawowego w 2000 r. pociągnęło za sobą wzrost wielkości sumy bilansowej o zaledwie 3%.

Dane z tabeli 2 nie potwierdzają informacji zawartych w tabeli 1, gdyż wynikające z niej zmiany w wielkości majątku trwałego nie pokrywają się z wartością inwestycji sfinansowanych przy udziale kredytu. Sytuacja taka wynikała z dokonywania inwestycji przez analizowane gospodarstwo wyłącznie przy użyciu własnych środków finansowych, a więc inwestycji nie ujętych we wniosku kredytowym.

Bez partycypacji kredytu w kosztach inwestycji zostały sfinansowane: zakup gruntów w kwocie 10 185 zł, wyposażenie budynków gospodarczych warte 49 800 zł oraz ładowacz i wybieracz do kiszzonek o łącznej wartości 14 500 zł. Zatem faktyczne oddziaływanie kredytu na poziom inwestycji w gospodarstwie rolnym jest słabsze od wykazanego w tabeli 2, ale wciąż bardzo silne. Udział

¹⁰Ibidem.

Tabela 2

Środki gospodarcze ze szczególnym uwzględnieniem majątku trwałego gospodarstwa

Wyszczególnienie	1998	1999	2000	2001
Ziemia	44 335	79 420	79 420	79 420
Budynki i budowle	176 707	228 268	224 201	220 134
Wyposażenie budynków	950	50 700	48 160	45 620
Razem nieruchomości	221 992	358 388	351 781	345 174
Pojazdy i maszyny	119 983	131 582	121 009	110 437
Stado podstawowe	2 400	2 400	60 000	60 000
Razem majątek trwały ruchomy	122 383	133 982	181 009	170 437
Razem aktywa trwałe	344 375	492 370	532 790	515 611
Razem aktywa obrotowe	88 895	67 818	43 503	63 896
Razem aktywa	433 271	560 188	576 293	579 507

Źródło: Dane z gospodarstwa mlecznego.

inwestycji objętych kredytowaniem związanych z zakupem ziemi w ogólnym przyroście wartości gruntów wyniósł około 71%, w przypadku maszyn oraz pojazdów udział ten wyniósł 57%, zaś dla budynków i budowli oraz stada podstawowego całość przyrostu wartości jest wynikiem inwestycji dofinansowanych kredytem.

Zdolność do samofinansowania inwestycji przekłada się w tym konkretnym przypadku na zdolność kredytową gospodarstwa. Ustabilizowana sytuacja finansowa i posiadanie wolnych środków pieniężnych czynią rolniczy podmiot gospodarczy wiarygodnym kredytobiorcą dla banku finansującego oraz umożliwiającą pozyskanie kredytu w kwocie zadeklarowanej we wniosku.

Zmiany w dochodach

Oprócz kształtowania poziomu majątku produkcyjnego, kredyt rolny wywiera wpływ na strukturę oraz wielkość osiąganych przychodów i ponoszonych kosztów, co wynika z tego, że przychody mogą pochodzić ze źródeł kredytowych, zaś wszelkie spłaty z nim związane oznaczają koszty. Kredyt kształtuje więc dochody, ale owe oddziaływanie na wysokość oraz strukturę dochodów jest zróżnicowane w czasie, gdyż spłata kredytu jest poprzedzona przez okres karencji. Zgodnie z tym poziom dochodu rolniczego netto był najwyższy w roku otrzymania kredytu.

W badanym gospodarstwie dochód rolniczy netto z 1999 roku był ponadpięciokrotnie wyższy od wielkości z 1998 r. i prawie 1,8 razy wyższy w porównaniu ze stanem z 2000 r. Z kolei wysokość dochodu rolniczego netto osiągniętego w 2001 r. stanowiła już tylko 38% poziomu z 1999 r. (tab. 3). Dodatkowo spadkowi wartości dochodu rolniczego netto towarzyszyło zwiększenie w nim udziału spłaty rat kapitałowych z niecałych 5% w 1999 r. do ponad 80% w 2001 r. Przed-

stawione zmiany w wielkości oraz strukturze dochodu rolniczego netto miały podobny charakter również dla innych kategorii dochodowych. Celowo została pominięta kategoria dochodu dyspozycyjnego netto, jako że nie zawiera spłaty kredytów długoterminowych.

Tabela 3

Wybrane kategorie dochodowe analizowanego rolniczego podmiotu gospodarczego

Wyszczególnienie	1998	1999	2000	2001
Dochód dyspozycyjny brutto	16 357	56 559	37 127	29 193
Koszty utrzymania rodziny	4 800	4 800	4 800	4 800
Dochód osobisty brutto	21 157	61 359	41 927	33 993
Amortyzacja	12 860	17 180	17 180	17 180
Dochód osobisty netto	8 297	44 179	24 747	16 813
Dochody netto spoza gospodarstwa	0	0	0	0
Subwencje	0	0	0	0
Dochody kapitałowe	0	0	0	0
Dochody nadzwyczajne	0	0	0	0
Razem inne dochody	0	0	0	0
Podatek dochodowy	0	0	0	0
Straty nadzwyczajne	0	0	0	0
Razem inne rozchody	0	0	0	0
Dochód rolniczy netto	8 297	44 179	24 747	16 813

Źródło: Dane z gospodarstwa mlecznego.

Tabela 4

Obsługa zadłużenia w badanym gospodarstwie w latach 1999–2001

Wyszczególnienie	1999	2000	2001
Udział spłaty kredytu w dochodzie dyspozycyjnym brutto	3,72	36,54	46,47
Udział spłaty kredytu w dochodzie osobistym brutto	3,43	32,36	39,91
Udział spłaty kredytu w dochodzie osobistym netto	4,77	54,82	80,69
Udział spłaty kredytu w dochodzie rolniczym netto	4,77	54,82	80,69
Dynamika zmian spłaty kredytu w stosunku do poprzedniego roku	–	644,21	100,00

Źródło: Dane z gospodarstwa mlecznego.

Oprocentowanie od kredytu

Oprócz kwoty kredytu i składających się na nią rat kapitałowych ważna jest stopa procentowa, która stanowi cenę kredytu¹¹. Odsetki są ważnym elementem kosztów w analizowanym gospodarstwie, a zwłaszcza kosztów pośrednich. Ich względny udział w kosztach pośrednich kształtuje się na poziomie około 40%, choć naliczane są według zasad preferencyjnych. W 1999 r. koszty odsetek były blisko pięciokrotnie wyższe od wielkości rat kredytu, co wynika z uruchomienia spłaty oprocentowania natychmiast po uzyskaniu kredytu oraz bez względu na długość okresu karencji. W związku z tym wysokość odsetek w stosunku do rat kapitałowych za lata następne uległa znacznemu zmniejszeniu, lecz za ich sprawą całkowite zobowiązania kredytowe były prawie dwukrotnie wyższe od spłacanego kapitału.

Tabela 5

Koszty odsetek analizowanego gospodarstwa w latach 1999–2001

Wyszczególnienie	1999	2000	2001
Udział odsetek w kosztach pośrednich	39,85	41,32	39,47
Udział odsetek w kosztach ogółem	19,34	19,73	13,58
Relacja odsetek do rat kredytu (w %)	498,84	80,82	74,82
Dynamika zmian odsetek w stosunku do poprzedniego roku	–	106,29	92,58
Dynamika zmian kosztów pośrednich w stosunku do poprzedniego roku	216,26	102,51	96,93
Dynamika zmian kosztów ogółem w stosunku do poprzedniego roku	164,02	104,18	134,52

Źródło: Dane z gospodarstwa mlecznego.

Podsumowanie

Kredyt inwestycyjny z racji swojego charakteru kształtuje poziom i strukturę majątku oraz ponoszonych kosztów, a także wielkość osiągniętych dochodów w długim okresie. W 1999 r. łączny udział gruntów, budynków i ich wyposażenia oraz pojazdów i maszyn zwiększył się z niespełna 79 do przeszło 87%, a w 2000 r. nastąpił wzrost udziału stada podstawowego w strukturze majątku z wysokości zaledwie 0,5% do poziomu powyżej 10%.

Długofalowe oddziaływanie kredytu na dochody wynika nie tyle z jego bezpośredniego wpływu na sferę przychodów w początkowym okresie oraz kosztów

¹¹M. Podstawka: op. cit., s. 67.

w późniejszym czasie, ile z pośrednich powiązań, które są wynikiem racjonalnego wykorzystania środków nabywanych za kredyt. Eksploatacja dóbr produkcyjnych nabywanych z jego użyciem powinna zatem jak najlepiej oddawać dokonywane odpisy amortyzacyjne, które są wliczane do dochodów, a te z kolei warunkują terminowe regulowanie zobowiązań kredytowych.

Badany rolniczy podmiot gospodarczy posiada zdolność kredytową, co po skutkowało udzieleniem kredytu przez bank finansujący w kwocie znacznie przekraczającej średnią krajową dla kredytów na urządzenie gospodarstwa. Ponadto, stopień sfinansowania inwestycji kredytem przekroczył 69,2% oraz był niewiele niższy od 80%.

Literatura

- DROŻDŹ B.: Fakty i liczby. [w:] Biuletyn informacyjny wydawany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa nr 12/99, Warszawa 1999.
- GRABOWSKI S., KOWALSKI A., ADAMOWICZ M.: Ekonomika rolnictwa i polityka rolna, Podręcznik dla uczniów średnich szkół rolniczych. FAPA, Warszawa 1998, s. 142.
- KLEPACKI B.: Wybrane pojęcia z zakresu organizacji gospodarstw, produkcji i pracy w rolnictwie. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 1996.
- KOŻUCH B., KOŻUCH A.: Polityka rolna. WSiP, Warszawa 2000.
- PODSTAWKA M.: Finanse w rolnictwie. Wydawnictwo „Wieś Jutra”, Warszawa 2000.
- POKRZYWA T. (red.): Produkcyjno-ekonomiczna sytuacja gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną w latach 1999–2001. IERiGŻ, Warszawa 2003, s. 6.
- SECOMSKI K. (red.): Mała encyklopedia ekonomiczna. PWE, Warszawa 1974.

The Influence of Agricultural Credit on the Property and Income Shape in Farms Specialized in the Milk Production

Abstract

The study presents changes which occurred in the structure and size of assets, liabilities and incomes. Investments realized with participation of credit brought in the increase of asset by 30 percent in 1999 and by next 3 percent in 2000, whereas financing assets by credit reached level about 30 percent and will take downward tendency in the next years. The payment of a debt absorbed almost a half of a disposable gross income in 2001 and 80 percent of a net agricultural income, which was the highest relative participation from 1999. The participation of credit interest took the volume of nearly 40 percent of mediate costs and about 14 percent of total costs.